

Utváření (sebe)reprezentace křesťanského rytíře jako protitureckého bojovníka. Příklad Melchiora z Redernu (1555–1600)

Milan Svoboda

THE (SELF-)REPRESENTATION OF THE CHRISTIAN KNIGHT AS THE ANTI-TURKISH CAMPAIGNER. THE EXAMPLE OF MELCHIOR VON REDERN (1555–1600)

This study provides an assessment of the opportunities afforded by the wars against the Turks for the nobles in the Czech lands to provide a representation of themselves. The author deals with the issue of the utilization of wartime events with regard to the creation, bolstering and retention of the image of the aristocratic Christian knight based on Baron Melchior von Redern, in an active and passive, intentional and functional, public and private form.

KEYWORDS:

Melchior von Redern; Fifteen Years' War; Turks; anti-Turkish propaganda; humanists; poetry; literature; art; sepulchralia; nobility; self-representation

Střety s Turky jako „dědičným nepřítelem všeho křesťanstva“ náleží i na počátku 21. století k významným badatelským námětům, a to i v českém dějepisectví.¹ Na rozdíl například od historicky a geograficky blízkého uherského, tj. slovenského pro-

1 Starší i novější literaturu o protitureckých taženích, spjatou s českými zeměmi, viz například: Vítězslav PRCHAL a kol., *Mezi Martem a Memorií. Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16.–19. století*, Pardubice 2011, s. 12–50; pro 16. století (výběrově též s prameny) Zdeněk VYBÍRAL, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008, s. 216–222. Zkušenosti protitureckých válečníků převážně z českých zemí zpracoval populárně a přehledně TÝŽ, *Člověk ve válce*, in: Václav Bůžek — Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 433–473, zvláště s. 433–446, 454–456 (autor se věnuje vývoji raně novověkého válečnictví na příkladech patnáctileté a třicetileté války); TÝŽ, *Války a válečníci v české společnosti na počátku novověku*, in: Miloš Drda — Zdeněk Vybíral (edd.), *Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách. VI. mezinárodní husitologické sympozium*, Tábor 12.–14. října 2004, Tábor 2007, s. 555–569. O ohlasu osmanské hrozby a otevřených střetů s muslimskou civilizací v (jiho)českém (zcela okrajově i v moravském), převážně šlechtickým myšlenkovém i hmotném prostředí pro léta 1544–1606 pojednal Václav Bůžek v kapitole „Setkání s tureckým nebezpečím“: Václav BŮŽEK a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011, s. 111–125 a 672–674. Jiné, celistvé pojetí s válečnými událostmi spjaté historie českých zemí v tureckém ohrožení viz Marie KOLDINSKÁ — Ivan ŠEDIVÝ, *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*, Praha 2008, s. 17–19, 27–28, 198–213, 318–328. K tématu pouze populárně Vít VLNAS, *Ústup tureckého púlměsíce*, in: Jiří Rulík a kol. (ed.), *Předěly staletí. České a světové dějiny v horizontech věků*, Praha 2000, s. 193–201.

středí, českému se nedostává vlastních raně novověkých památek vzešlých z vojenského okruhu, a tedy ani jejich edic.²

Co, respektive kdo vlastně přispěl k rozšíření respektu vůči zemsky českému, původem slezskému šlechtici, rodáku z vratislavského hradu? Předložím tu sumarizaci dosavadního poznání, proto lze výklad označit za poněkud deskriptivní a enumerativní, zčásti interpretativní a závěrem alespoň zběžně komparativní.

Vrstevník Václava Budovce z Budova, Petra Voka z Rožmberka, Adama II. z Hradce, Viléma Trčky z Lípy či bratří Kinských, s nimiž měl společnou válečnou zkušenost v protitureckých taženích, poznal za svůj život nejen sotva spočítatelné množství Osmanů a jejich pomahačů, ale také nemálo věhlasných či do zapomenutí již upadnuvších českých, moravských, rakouských, uherských nebo polských šlechticů.³ Životní osudy těchto i dalších urozených osob ze zemí Koruny české a popis jejich zásluh o obranu křesťanstva nejsou dosud v Čechách z různých důvodů uceleně zpracovány v přehledovém díle.⁴ Nacházíme je proto jen částečně srovnatelně pojednané v obsáhlejších monografiích nebo kompendiích.⁵

2 Pavel DVOŘÁK (ed.), *Turci v Uhorsku. Život v Uhorskom kráľovstve počas tureckých vojen od tragickej bitky pri Moháči až do Bratislavského snemu*, Bratislava 2005 (= Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII/1); TÝŽ (ed.), *Turci v Uhorsku. Život v Uhorskom kráľovstve počas tureckých vojen a protihabsburských povstaní od snemu v roku 1608 do satmárskeho mieru*, Bratislava 2006 (= Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII/2).

3 Srovnání působnosti nejen zde jmenovaných šlechticů nabízí řešerše v edicích *Prameny k dejinám třicetileté války. Regesta fondu militare (1527–1617)*, I–II, Praha 1937–1938, a *Sněmy české (1526–1611)*, I–XI/2, Praha 1877–1954. O vojenských kariérách některých významných šlechticů z území Království českého a Markrabství moravského stručně pojednal například s ohledem na proměny válečnictví jako oboru v raném novověku a možnosti vojenských kariér šlechticů Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, kapitola „Vojenská kariéra“, s. 440–464, zde s. 442–445, 450, 452 (nejvyšší zemští úředníci v protitureckém angažmá v patnáctileté válce), 455–456 a 849–856. Srov. M. KOLDINSKÁ — I. ŠEDIVÝ, *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 198–207 a 318–328.

4 Thomas WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter I*, Wien 2003 (=Österreichische Geschichte 1522–1699, hg. v. Herwig Wolfram), kap. II. „Das Habsburgerreich und die Osmanen“, s. 423–448, 601–604, kap. I. „Fürsten und Stände“, s. 123–173, „Dlouhá turecká válka“ 1593–1606, s. 142–147 a 550–552. Při zmínce o dobytí Sisaku 1593 jsou uváděni jen Thomas Erdódy a Ruprecht von Eggenberg, u pevnosti Fülök 1593 jen Nikolaus Pálffy, při dobytí Rábu 1598 jen Adolf ze Schwarzenbergu a Nikolaus Pálffy, Redern nikoli!

5 Noemi REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, Praha 1984; Jaroslav PÁNEK, *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Praha 2010; TÝŽ a kol., *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, Praha 2011; V. BŮŽEK a kol., *Světy posledních Rožmberků*; TÝŽ a kol., *Poslední páni z Hradce, České Budějovice 1998*; Václav LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách. Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560–1596*, Praha 1985; Aleš VALENTA, *Dějiny rodu Kinských, České Budějovice 2004*, s. 23, 29. Radslav Kinský († 1619) se opakovaně účastnil jako „kvartýrmajstr“ a císařský rada protitureckých tažení v patnáctileté válce, například jako rytmistr roku 1594. Bratr Jan Vchynský († 1590) měl šest synů, ale dva zahynuli v bojích proti tureckým vojskům: Rudolf 1597

Hovořili různými jazyky a vyznávali odlišnou víru, avšak společný úkol i cíl si vybrali stejný: bránit vlast proti turecké expanzi během tzv. patnáctileté války.⁶ Melchior z Redernu se jejího konce nedožil, předčasně totiž podlehl zdravotním následkům vojenských tažení, jimž věnoval více než polovinu svého pětáctiřicetiletého života.⁷ Opravdu nezemřel (vojensky a statečně) před některou uherskou pevností, jak uvedl mladý český historik, který si Rederna zřejmě spletl s Adolfem ze Schwarzenbergu, zavražděným vlastními vojáky, ani nebyl otráven kvůli svému protestantskému vyznání, jak si myslel kutnohorský kronikář Mikuláš Dačický z Heslova, ani nezemřel na morovou nákazu, jak tvrdívali němečtí vlastivědní badatelé.⁸ Redern opustil tento svět zcela nehrdinsky v posteli měšťanského domu v tehdejší Němecském Brodu 20. září 1600. Pro budoucí posmrtnou slávu známého harcovníka evropskými bojišti s velkým prostorovým rozptylem od Francie a Nizozemí až po Chorvatsko a Moskevskou Rus však tento detail ze závěru života význam neměl. Otázkou je, jak by Redernova posthumní reprezentace vypadala, pokud by slavný bojovník skončil ranou některého z „nevěřících“. Tragická smrt šlechtice v boji s tureckým nepřitelem se totiž mohla stát pro potomky, blízké příbuzné i nepokrevní přátele jakýmsi přeneseným znamením slávy, díky němuž jednotlivci či celý jeho rod po další staletí požíval úctu svého okolí. Pro urozené muže coby křesťanské rytíře by přinášela inspiraci a závazek k následování ve statečných skutcích. Tuto roli však nemuseli naplnit — jak vidíme na příkladu Jana Zrinského ze Serynu, jehož otec Mikuláš, chorvatský šlechtic, padl 7. září 1566 jako chrabrá obránce pevnosti Siget; syn se však již podobným způsobem nevyznamenal.⁹

Ptáme-li se po možnostech utváření vlastního obrazu statečného křesťanského rytíře, jenž se zcela biblicky, respektive starozákonně podílí na ochraně slabých a bezmocných, dítek, vdov i starců, poznáváme běžnou a stále sílící úlohu tištěných médií — letáků, letákových novin, básní a kronik, ale i v běhu věků přetrvávající hmotné památky typu epitafů, náhrobků nebo monumentálních sepulkrálních pa-

u pevnosti Ráb, zatímco Jan ml. upadl roku 1596 do zajetí, z něhož utekl, ale 1599 zemřel v dalším protitureckém tažení.

- 6 Výsledky bádání o protitureckých válkách v raném novověku v Čechách v horizontu posledního století soustředil Tomáš RATAJ, *České země ve stínu púlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002, s. 377–388; zvláště cenný je soupis turcika na s. 317–376. Významné výsledky evropského bádání na dané téma shrnula Luďa KLUSÁKOVÁ, *Cestou do Cařihradu. Osmanská města v 16. století viděná křesťanskýma očima*, Praha 2003, s. 225–234.
- 7 Milan SVOBODA, *Redernové v Čechách. Nalézání zapomenutých příběhů 16. a 17. věku*, Praha 2011.
- 8 Tomáš RATAJ, *Ouhlavní nepřítel všeho křesťanstva. Turci v obrazech a představách raného novověku*, Kuděj 1, 1999, č. 2, s. 22–37, zde s. 31 (Redern prý padl pod Budínem). Srov. M. SVOBODA, *Redernové v Čechách*, s. 171.
- 9 Václav BŮŽEK — Ondřej JAKUBEC — Pavel KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009, s. 26, 28, 30. Příznačné je, že mladému Petru Vokovi z Rožmberka dva roky po smrti obránce sigetské pevnosti připsal knihu s protitureckou tematikou humanistický autor Tomáš Mitis z Limúz.

mátek, mauzoleí.¹⁰ Vše vyjmenované tvořilo právě případ Redernův, jemuž se dostalo pozornosti „válečných zpravodajů“, poetů, literátů i kazatelů jak za života, tak ještě intenzivněji po jeho smrti. Stojíme tedy před dvojím utvářením paměti rytířských skutků. Zatímco tu první, současnou, sebeprezenční, mohl Redern alespoň zčásti ovlivňovat intencionálně, například poskytnutím vlastnoruční zprávy o hájení Turky obléhané pevnosti Velký Varadín (Grosswardein, Oradea Mare) k otištění,¹¹ a zčásti funkcionálně veřejným vystupováním na obranu všeho křesťanstva, pak druhou, reprezentativní, svou již posthumní památku Redern sice aktivně utvářet nemohl, avšak tuto roli převzali jeho nejbližší — rodina a přátelé. S malou nadsázkou řečeno: při jisté „historické uzávěrce“ a sumarizaci všeho, co kdo napsal v raně novověké Evropě o Redernovi jako protitureckém válečníkovi, se nutně stále pohybujeme mezi světy fyzickým a metafyzickým, mezi dočasností a věčností, mezi světskou životní slávou v době trvání vojenské kariéry a mezi posmrtnou pompou, za níž nacházíme coby soudobé autory poety, kronikáře, historiky, duchovní, tedy muže, kteří ho znali osobně. Z žen se objevuje pouze manželka Kateřina, rozená Šliková.

Stojíme stále čelem k záměrně i bezděčně vytvářenému obrazu protitureckého bojovníka, který na jedné straně sugeruje význam veřejný, na druhé soukromý. Obojí se prolíná a nalézt mezi tím jasnou hranici vždy zřejmě nelze. Není známo, nakolik sám Redern získal přehled o ctnostech křesťanského bojovníka a rytíře z dobové literatury, kterou mohl poznat už za studií v německých zemích během svých kaválrských cest Evropou, a nakolik tyto představy přejal v rámci šlechtické výchovy.¹² Prozatím nelze ani vyslovit srovnání mezi mírou sebestylizace do role křesťanského rytíře v souvislosti s koexistencí, respektive rivalitou luterského a katolického prostředí. Je však zjevné, že v případě příslušnosti k apoštolské církvi by Redernova válečnická památka výrazně přetrvávala i po roce 1620. Mohl by totiž využít aparát katolického vyznání, které připouští zázraky učiněné na přímluvu svatých či Panny Marie. Právě ta v severních Čechách zaznamenávala mimořádnou úctu díky pout-

10 Reprezentaci v sepulkrálním umění pro věčnou slávu protitureckých bojovníků dodnes představuje několik příkladů náhrobků zvláště uherských šlechticů, a to Jánose Ruebera (1584, Košice), Jánose Tapoleásnyiho (1598, Topolčianky), Istvána Illésházyho (1608–1609, Pezinok) a Juraje Thurza (1616, Oravský hrad). Srov. Juliusz ROSS, *Związki Słowaczynzy i Małopolski w dziedzinie rzeźby nagrobkowej z okresu renesansu i manieryzmu*, Folia Historiae Artium 5, 1968, s. 131–148. Souborně se náhrobní kulturou a její komemoriální funkcí dlouhodobě zabývali například Andreas ZAJIC, „Zu ewiger gedächtnis aufgericht“. *Grabdenkmäler als Quelle für Memoria und Repräsentation von Adel und Bürgertum im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit. Das Beispiel Niederösterreich*, München 2004; Mark HENGERER (ed.), *Macht und Memoria. Begräbniskultur europäischer Oberschichten in der frühen Neuzeit*, Köln — Weimar — Wien 2005, či Géza PÁLFFY, *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*, New York 2009.

11 Viz Milan SVOBODA, „Relace aneb Historické vyprávění o obléhání pevnosti Velký Varadín Turky“. *Osobní svědectví svobodného pána Melchiora z Redernu z roku 1598*, in: V. Prchal a kol., *Mezi Martem a Memorií*, s. 11–25.

12 Srov. například Andreas WANG, *Der „Miles Christianus“ im 16. und 17. Jahrhundert und seine mittelalterliche Tradition. Ein Beitrag zum Verhältnis von sprachlicher und graphischer Bildlichkeit*, Bern — Frankfurt am Main 1975, zvláště v politicko-teologické propagandě s. 177–194.

nímu místu, totiž chrámu Navštívení Panny Marie.¹³ Významné místo mariánské úcty v Hejnicích by v případě katolického obránce křesťanstva poskytovalo ideální prostor protiturecké (protiislámské) propagandě.¹⁴ K tomu však nedošlo. Nalezení možného vzoru pro ostatní šlechtice coby následovníky ideálu křesťanského rytíře se v případě uvedeného válečníka sice opakovaně vysmekává badatelově snaze po jeho celistvém uchopení, přesto se lze pokusit kvantifikovat jej i klasifikovat z hlediska děl zaujatých původců, dobrovolných i objednaných šířitelů Redernovy slávy.

První okruh tvoří již zmíněná média tištěná, druhý obrazová a třetí sochařská, tedy zjednodušeně řečeno publicistika a umění. Vedle dobové propagandy v letákové produkci to byli právě humanističtí autoři, kteří jako první reagovali na vítězná vojenská tažení Melchiora z Redernu a jeho současníků nebo spolubojovníků Ruprechta z Eggenbergu, Tomáše Erdödyho, Pavla Nyáryho, Mikuláše Pálffyho, Adolfa ze Schwarzenbergu, Kryštofa z Tiefenbachu, Viléma Trčky, Jana Vchynského a dalších.¹⁵ V Redernově případě jich bylo nejméně patnáct, z nich někteří proslulí univerzitní učenci a poetové, jiní pouze regionálně známí a do *Rukověti humanistického básnictví* dosud neproniknuvší příležitostní veršotepci: Martin Braschius (1565–1601), Jan Černovický (1569–1633), Andreas Calagius (1549–1609), Caspar Dornavius (1577–1631), Baltazar Exnerus (1576–1624), David Chytraeus (1530–1600), Martin Mylius (1542–1611), Martin Nussler (asi 1570–po 1618),¹⁶ Johann Philippi (?–?), Gregorius Richter Gorlicius (před 1570, po 1608), Hieronymus Treutler (1565–1607), Jan Weidnerus (před 1580–1633), patrně též Abraham (1529–1584) a Gottfried (?–1606) Bucholzerové¹⁷ a Justus Titius. U některých jmenovaných známe konkrétní díla, u jiných nikoli.¹⁸ Jejich básně, vydávané vesměs

-
- 13 Milan SVOBODA, *Mariánské poutní místo Hejnice v historické paměti*, in: Ivana Čornejová — Hedvika Kuchařová — Kateřina Valentová (edd.), *Locus pietatis et vitae*. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007, Praha 2008, s. 255–280.
- 14 *Tradice a historie starobylého mariánského poutního místa Staré Matky Žarošické — Divotvůrkyně Moravské*, Žarošice 1994, s. 12, 15.
- 15 Katolík Ruprecht z Eggenbergu (1546–1611), jenž obdržel klasické humanistické vzdělání a zahájil svou válečnickou kariéru ve španělských službách už v roce 1572 jako hejtman. Nejpozději v roce 1593 se jako plukovník začal angažovat ve válce proti Turkům. Za vítězství u Sisaku obdržel povýšení do stavu svobodných pánů (29. prosince 1598). V roce 1611 byl pohřben v rodinném mauzoleu ve Štýrském Hradci (Graz). O něm Walther Ernst HEYDENDORFF, *Die Fürsten und Freiherrn zu Eggenberg und ihre Vorfahren*, Graz — Wien — Köln 1965, s. 39–46 a 208–209.
- 16 Pouze dva z jeho dopisů z let 1611 a 1615 zveřejnil Alexander REIFFERSCHNEID, *Quellen zur Geschichte des geistigen Lebens in Deutschland während des siebzehnten Jahrhunderts. Nach Handschriften herausgegeben und erläutert*, Heilbronn 1889.
- 17 Bucholzer, literárně činný ve druhé půli 16. století, znal Rederna tak dobře, že mu věnoval místo i ve své *Chronologii*. Srov. Abrahami Bucholzeri *Index Chronologicus, Cura secunda Gottfridi Bucholzeri, F. Grunbergensis Silesij locupletatus, et accessione ventuum insigniorum, ab eo tempore ubi pater desijt, usq[ue] ad finem anni 1598 fideliter continuatus*, Görlitz 1599, s. 641. Připomněl jeho účast v bitvě u Sisaku 22. června 1593 (s. 770) a při obléhání Velkého Varadína Turky v září až listopadu 1598 (s. 820–821). Cituje také oslavnou báseň na Rederna od H. Treutlera (s. 832).
- 18 Biogramy a stručné přehledy děl humanistů nabízí jak Jan MARTÍNEK — Josef HEJNIC (edd.), *Rukověť humanistického básnictví 1–6*, Praha 1966–2011, tak *Biographisches Lexikon*

v konvolutech v Praze, Zhořelci, Basileji či Rostocku, pomohly vcelku rychle informovat latinsky hovořící a píšící humanisty o naději křesťanského světa, již svými úspěchy Redern a jeho spolubojovníci na uherských polích vzbuzovali. Otázkou je, zda například v redernském archivu dochovaný blahopřejný list Martina Braschia¹⁹ není jen odleskem tehdejší válečnickovy slávy a současně jedním (nepatrným) z mnoha svědectví o tom, že Redern na cestách za vzděláním v německých zemích a Francii už v sedmdesátých letech 16. století poznal nejednoho humanistu, s nímž pak mohl i přes svou angažovanost v různých evropských bojích udržovat alespoň písemný kontakt.²⁰ Uvedený výčet literátů a poetů však tvořil jen jednu vrstvu způsobu, jak informovat křesťanskou společnost o stoupající slávě jednoho či více obránců křesťanství.²¹

Další, již do širšího okruhu příjemců — nikoli pouze čtenářů, ale také posluchačů — mířící zprávy jsou poněkud jednoduššího rázu. Prostě sdělná vyprávění o uhájení té či oné uherské pevnosti, obléhané Turky, patří do rychle se šířící, v evropských národních jazycích předávané skupiny letákových novin či novinových letáků, ať tištěných, nebo psaných (opisovaných). Zde se v dosti černobílém světě padouchů a hrdinů každý dobrý křesťan mohl dozvědět o „pohanech“ zprávu „pravdivou a nově tištěnou“, doprovobenou tu a tam na titulním listu drobným dřevorezem pro lepší představu, jak vypadá taková srážka jízdních i pěších bojovníků znepřátelených stran. I zde se Redern mohl dočkat jisté dočasné slávy, ať už šlo o zemi českou, německou, francouzskou či anglickou. Otázkou je, zda o těchto druhých zpráv vůbec věděl — on sám či jeho blízcí, respektive zda je vyhledával a cíleně shromažďoval.²² Ovšem i pokud by mu je někdo z evropských zemí posílal a on nebo jeho blízcí by je ke své radosti i pýše shromažďovali, nelze o tom nic říci, protože předpokládaná redernská knihovna se ani na Frýdlantu, ani na zámku v Liberci nedochovala. Ohlasy tureckých válek však nenajdeme ani v knihovně Gallasů, budované na hradě a zámku Frýdlant od druhé půle 17. století, ani mezi renesančními a barokními vazbami ve farní knihovně římskokatolické církve v Liberci, zvané dle jejího zakladatele z roku 1759 Kopschova.²³

für Geschichte der böhmischen Länder I-IV/4, München — Wien 1974–2011. Srov. ještě Jan MARTÍNEK, *Martiniana. Studie o latinském humanismu v českých zemích*, Praha 2014, s. 380, který mimo jiné zmiňuje tisky z knihovny Královské kanonie premonstrátů na Strahově, zde konvolut sign. S IV b 6, v němž je pozornost věnována i „Melicharovi Rhedernovi. [...] Prozaická předmluva významného německého učenice Davida Chytraea oceňuje Rhedernovy zásluhy v tureckých válkách.“

19 Srov. Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, fond Historická sbírka Clam-Gallas, karton č. 473.

20 Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500–1620)*, Praha 2010.

21 Ke způsobům zpracování témat panegyrických básní, (proti)tureckých motivů a oslav úspěšných křesťanských bojovníků objevně Lucie STORCHOVÁ, *Pavpertime styloqve connecti. Utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*, Praha 2011, s. 279–280.

22 Doklad o částečném povědomí a znalosti soudobé kronikářské produkce skýtá soudní pře Redernovy vdovy Kateřiny (rozené Šlikové) o údajně nesplacený dluh jejího, tehdy již mrtvého chotě. K tomu M. SVOBODA, *Redernové v Čechách*, s. 228–233.

23 *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa*, Bd. 2. Tschechische Republik. Schloßbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums in Prag, Hildesheim — Zürich —

Naprosto ojedinělý pramen v případě zde pojednávaného protiosmanského válečníka představuje Redernem sepsaná a následně opakovaně tištěná zpráva o uhájení pevnosti Velký Varadín na podzim roku 1598. Původně šlo o dopis arcivévodovi Maximiliánu Rakouskému, který byl poté rychle vytištěn u Samuela Dilbauma v Augsburgu roku 1599 coby součást protiturecké propagandy. Představuje pozoruhodně syrovou reportáž ve stylu stručných, až úsečných deníkových záznamů.²⁴ Kromě tohoto tisku se táž zpráva objevila také v Norimberku s vročením 1598 a v témže městě ještě znovu u Christofa Lochnera roku 1599. Dle očitých svědectví se k obraně Velkého Varadína vyjádřil latinskými hexametry také nepodepsaný básník. Jeho dílo vyšlo v Sartoriově lehnické tiskárně roku 1599.²⁵ Redern i přes své bohaté válečnické zkušenosti bohužel zřejmě nezanechal žádné naučení pro „vojenský lid“, jaké známe z českého prostředí například díky *Instrukci vojenské* od Zikmunda Chotka z Chotkova.²⁶

Jiný pohled (nejen) na Redernovu osobnost, než skýtá letáková a jiná propagandistická produkce, podávají úřední prameny. Z korespondence vojenské dvorské rady i z dopisů stavů jednajících na českém zemském sněmu vyvstávají spíše praktické záležitosti tažení císařských vojsk, ať již jde o smlouvy, výplatu žoldu nebo čas, během něž byl ten který velitel s to soustředit žoldáky schopné řádného boje.²⁷

Zbývá ještě pohled na tištěnou produkci trvalejší hodnoty, totiž na kronikářská díla. V českém jazykovém prostředí se Rederna dotkla jen minimálně. Zmíněný zvidavý Dačický je v tomto ohledu spolu s Bartolomějem Paprockým spíše výjimkou. Soukromé zápisky Vodňanských z Uračova také nemohou doložit, že by se díky nim Redernova proslulost mezi Čechy nějak intenzivněji šířila.²⁸ Větší pozornost byla, často kvůli drsnému závěru jejich života, věnována jiným osobnostem, jako napří-

New York 1997, s. 86–87 (stav k roku 1998 evidovala Věra Vohlídalová). V současné době tuto knihovnu uloženou v kostele Nalezení sv. Kříže katalogizují studující katedry historie FP TU v Liberci.

- 24 Srov. M. SVOBODA, „*Relace aneb Historické vyprávění*“. Na další výtisk Redernovy relace, vydaný u Christofa Lochnera v Norimberku roku 1599, upozornil Piotr OSZCZANOWSKI, *Pomnik chrześcijańskiego rycerza. Nagrobek Melchiora von Redern we Frýdlancie. Opus vitae Gerharda Hendrika z Amsterdamu*, Wrocław 2013, s. 280. Srov. také Melchior GERLACH, *Oratio de praecipuis irae et misericordiae divinae signis, exhibitis Anno patientiae ultimae, 1598. Cui adjunkta est adgratulatio pia de Iaurinio Pannoniae ex Turcici Tyranni vi liberato, et Waradino Daciae castro contra eandem divina protectione defenso. In Schola Budissina, Epiphanijs Christi scholasticis, 10. Ian: anno Christi 1599* (Budapešť, Országos Széchényi Könyvtár, RÖPL. 420).
- 25 Carl GÖLLNER, *Turcica. Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts II [1551–1600]*, București — Baden-Baden 1968, s. 686 (č. 2362), s. 700–701 (č. 2395–2396), s. 710 (č. 2418), s. 711 (č. 2421), s. 716 (č. 2435). U posledně uvedené zprávy, tištěné v Augsburgu u Georga Kresse, není zřejmé, z čeho její autor vychází. Obsah jednotlivých tisků jsem nesrovnával.
- 26 Komentovaný rozbor instrukce viz Ivo CERMÁN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008, s. 37–55.
- 27 Josef MATOUŠEK, *Turecká válka v evropské politice v letech 1592–1594. Obraz z dějin diplomacie protireformační*, Praha 1935, s. 147, 252. K Redernovým tažením do Uher srov. Archiv Národního muzea Praha, sbírka G, kart. č. 6 a 7, listy z let 1596–1600.
- 28 Srov. M. SVOBODA, *Redernové v Čechách*, passim.

klad už zmíněnému Adolfovi ze Schwarzenbergu nebo hraběti Ferdinandovi z Hardeka, který roku 1594 vydal Ráb do rukou „pohanských psů“, za což následujícího léta zaplatil hlavou.²⁹ Redernovi věnoval jen několik let po jeho skonu více prostoru ve své turecké kronice Hieronymus Ortelius (1524–1614). Jeho text se dokonce stal součástí sebraného důkazního materiálu pro soudní při o údajný dluh po zesnulém válečníkovi.³⁰

Tím se dostáváme do oblasti vytváření posmrtného obrazu protitureckého bojovníka. Do budoucna se Redern stal hrdinou také díky ještě jednomu specifickému prameni nememoárového charakteru. Jsou to texty v českém prostředí v té době ne zcela rozšířené, totiž dvojí pohřební kázání a posthumní básně protestantských duchovních, kteří Rederna osobně znali a vzdali mu poctu jak na pohřbu, tak po něm.³¹ Učinně zde malou odbočku i srovnání současně. Zatímco humanističtí básníci na Redernovu adresu nešetří různými epitety ornans („miles aureus, robur Teutonicae gentis“) a oceňují hrdinovu zbožnost a statečnost, dovolávající se přitom antických filozofů, básníků i válečníků, autor pohřebního kázání celkem prozaicky řekne a následně těž nechá vytisknout charakteristiku naprosto nečitankovou: Melchior z Redernu nebyl „andělsky čistý“, někdy velmi „přebral v pití“ a nechal se často „přemoci hněvem“³² (dovedeme si představit, že by dnes nějaký smuteční řečník na pohřbu charakterizoval zesnulého takto otevřeně?).³³

Druhý okruh, totiž obrazová média či obrazově textové prameny, jsou na rozdíl od tištěných památek dochovány v menší míře, nicméně i ony stojí za krátkou pozornost. Odhlédneme-li od portrétní historizující linie 18. a 19. století, kdy si pro svou rodovou, respektive historickou galerii na hradě Frýdlant nechali Rederna namalovat Clam-

29 Jaroslav KOLÁR (ed.), *Svět za tři českých králů*, Praha 1987, s. 227–229. Srov. Miroslav ŽITNÝ, *Keresztes 1596. Vytváření obrazu prohrané bitvy s Turky a její druhý život*, Český časopis historický 111, 2013, č. 1, s. 31–65.

30 Srov. M. SVOBODA, *Redernové v Čechách*, 228–233.

31 Martin NUSSLER, *Zwo Christliche LeichPredigten, gehalten bey dem Begraebnuß Des weyland Wolgeborenen Herrn, Herrn Melchiors von Raedern, Goerlitz [1601]*; Jan ČERNOVICKÝ, *Clariss: viris. D. M. Iohanni Vulterino Pelsinensi D. M. Iohanni Hubecio Czaslavino D. Iohanni de libero Monte Praheno Civibus Reginae Hrad; digniss: amicis et fratrib. Chariss: hæc Lugubria, itemq; alia, in amicitia et observ: signu[m] ineunte Anno 1608, offero dico, consecro.* (BS, sign. FK V 3, jako 12. svazek); Joachimus Christianus MOHRUS, *ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΠΟΙΗΜΕΝΟΝ ΕΝΤΑΦΙΑΣΜΟΝ ΙΛΛΥΣΤΡΙΣ qvondam generosi magnanimitate herois Domini Domini Melchioris a Redern Baronis Liberi, Equitiae aurati, D. Fridlandij, Seidenbergae, Reichenbergae, S. Caesareae Maiestatis aulici Consiliarij, et consilij bellici Praesidis: militis contra a Sanguinarium Christiani nominis hostem educti generalis Campimarschalli: Iaurini declarati Capitanei, Serenissimi etiam Austriae Archiducum Matthiae et Maximiliani Consiliarij, etc. ORATIO BREVIS*, Gorlicii 1601 (Herzog-August-Bibliothek Wolfenbüttel, sign. 8483)

32 M. NUSSLER, *Zwo Christliche LeichPredigten*, s. pag.

33 Pochopitelně pouze další komparace s dobovými pohřebními kázáními v německém jazykovém a kulturním okruhu ukáže, nakolik byla tato otevřená kazatelova charakteristika urozeného muže v souladu či protikladu s obvyklým zdůrazněním smrtelníkových poklesků, které jej však nedehonestují, nýbrž pouze upozorňují na to, že i hrdina může mít své chyby.

-Gallasové a potom snad i liberečtí radní, zůstává pro přelom 16. a 17. století několik vyobrazení, z nichž nejskvostnější je olejomalba dochovaná dodnes v Severočeském muzeu. Zde se Redern prezentuje kromě erbu tehdy obvyklým německým textem, jenž představuje šlechtice i s celou jeho titulaturou, v níž se objevuje také hodnost „plukovníka v Rábu“. O Turcích tam ovšem nic není. Výtvarná stylizace obdobného charakteru se nachází v noblesní předloze rudolfínského manýristy Hanse von Aachena (1552–1615), již realizoval rytec Lucas Kilian (1579–1637). Mědiryt, zařazený snad až krátce po Redernově smrti do souboru *Atrium heroicum Caesarum*, vydaného v Augsburgu v letech 1600–1602 díky Dominicu Custodovi (1560–1612), je opatřen ještě latinskou básní.³⁴ Zvěčnění oficiálně uznaných protitureckých hrdinů habsburské monarchie realizoval prostřednictvím portrétního umění nejvýrazněji právě D. Custos. Vynikající Kilianovy mědiryty vytvořené podle Aachenových předloh seznamovaly diváky jak s urozenými válečníky, tak s vůdci těch, kdo stáli na opačné straně války proti křesťanské Evropě. Arcivévoda Matyáš se nechal portrétovat jako vojevůdce „dlouhé turecké války“. Kromě Rederna došli pozornosti rovněž Adolf z Althannu, Georg Basta, Heřman Kryštof Russworm, Kryštof z Teuffenbachu i „dobyvatel Rábu“ Adolf ze Schwarzenbergu.³⁵ Posledně jmenovaný se těšil císařské přízni opakovaně, zřejmě také pro svou příslušnost ke katolickému táboru. Vítězní šlechtičtí bojovníci z českých zemí reprezentovali totiž nejen křesťanský svět, ale i jeho denominační rozdělení, v němž katolíci získali přednostní roli jako představitelé státní, tj. i náboženské (habsburské) politiky.

Kromě dalších grafik, například od Johanna Siebmachera (asi 1561–1611), šířených ještě později v barokních a klasicizujících variacích, se s Redernovým portrétem setkáváme na drobném díle plastickém, totiž na pamětní medaili, respektive medailích. Nově se ukazuje, že za Melchiorova života vytvořená a snad ještě roku 1599 nebo 1600 ražená medaile měla pravděpodobně dvě verze.³⁶ Kromě jedné, vytvořené patrně v olovu, existovala ještě druhá, v drobných detailech odlišná, ražená ve stříbře. Autor ji samozřejmě nesignoval, ale polský historik umění Piotr Oszczanowski před-

34 Dominicus CUSTOS, *Atrium heroicum Caesarum, regum, aliarumque summatum, ac procerum, qui intra proximum seculum vixere, aut hodie supersunt, imaginibus LXXII. illustratum*, 1–4, Augsburg 1600–1602.

35 Karl VOCELKA, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II. (1576–1612)*, Wien 1981, s. 273. Autor se na s. 219–299 věnuje propagandě v časech „dlouhé turecké války“ v letech 1592–1606 především na základě panovníkových patentů, kronik a novinových letáků. Ke Custodovu ikonografickému dílu též Gisella CENNER-WILHELM, *Der Augsburger Kupferstecher Dominicus Custos und Ungarn*, *Folia archaeologica*, Neue Folge 18, 1966–1967, s. 227–249. Další pohledy na (proti)tureckou propagandu viz sborník Marlene KURZ — Martin SCHEUTZ — Karl VOCELKA — Thomas WINKELBAUER (edd.), *Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie*, Wien — München 2005, zvláště s. 167–247.

36 Johann Christian KUNDMANN, *Silesii in nummis, Oder Beruehmte Schlesier In Muentzen, So durch Grosse Helden-Thaten, Durch Hohe und wichtige Amts-Wuerden Oder durch Gelehrsamkeit und Schriften, Ihren Nahmen unvergeßlich gemacht*, Breslau — Leipzig 1738; foto druhé varianty Redernovy pamětní medaile zveřejnil Georg HABICH, *Die deutsche Schaumünzen des 16. Jahrhunderts geordnet nachmeistern und Schulen*, 2, München 1932, obr. 431. Na tuto publikaci upozornil P. OSZCZANOWSKI, *Pomnik chrześcijańskiego rycerza*, s. 22.

pokládá, že je dílem vratislavského sochaře a kovolijsce Gerharda Hendrickse, o němž ještě bude zmínka.³⁷

Specifickým pramenem spíše pro připomenutí Redernovy památky coby protitureckého válečníka je dílo libereckého rodáka Christoha Demutha alias Christophora Demantia (1567–1643), zpracovávající téma střetu křesťanů s pohany. Skladba *Tympanum militare* je pojednána ve studii Michaely Dobošové v tomto čísle časopisu.³⁸ Nelze dokázat, že by právě on vytvořil skladbu přímo na baronovu počest, ovšem z předmluvy, respektive z dedikace je patrné, že si jej coby křesťanského rytíře vážil a například uváděné *Tympanum militare* mohlo čerpat i z textů zpravodajské či kronikářské povahy.³⁹ Tak by na scénu vytváření obrazu dokonalého protitureckého válečníka vstoupila kromě Victorie či Bellony i další symbolická ženská postava, personifikovaná Musica.

Oproti výše zmiňovanému záměrnému i bezděčnému vytváření veřejné slávy válečníka z uherských bojišť stojí už naznačená soukromá a prokazatelná realizace památky statečného muže, vycházející z rodinného prostředí. Protože o tom již bylo mnohé publikováno, soustředím se pouze výčtově:

Citovaná pamětní medaile, myšlenkově zapadající do okruhu utváření sebevědomé sebeoslavy u Rožmberků, Pernštejnů, Gryspeků a dalších významných vysoce postavených rodů zemí Koruny české, vznikla patrně iniciativou Kateřiny z Redernu.⁴⁰ Tato pozoruhodná žena dala po smrti svého chotě vytvořit ještě dvě v českém prostředí naprosto mimořádné památky sepulkrálního charakteru.

První z nich je rozměrné plátno přesahující obvyklý námět a rozměr posmrtného portrétu. Autor dílo nesignoval, přesto nelze vyloučit, že pochází z pražského okruhu rudolfínských umělců.⁴¹ Melchior z Redernu je představen bez zbroje v černém rubáši jako skromně oděný muž, jehož životní poslání charakterizují postavy Pallas Athény, Victorie a Chrona a další bohatá symbolika.

³⁷ Mauzoleum pro Melchiora z Redernu a jeho rodinu dala vytvořit vdova Kateřina v letech 1605–1607/1610; nechala je umístit do redernské hrobové kaple v kostele Nalezení sv. Kříže ve Frýdlantu v Čechách. Nikdo z Redernů se předtím takové pocty nedočkal. Nutno dodat, že pro starší členy rodu se tu dochovaly pouze přístěnné figurální náhrobníky Redernů, nikoli „epitafy“, jak míní Vít HONYS — Petr HRUBÝ, *Šlechtické sepulkrální památky Lounska, Ústí nad Labem* 2013, s. 71.

³⁸ Michaela DOBOŠOVÁ, *Christoph Demantius — Tympanum militare 1600 a 1615*, s. 51–71.

³⁹ Srov. předmluvu z edice *Neue Teutsche Lieder* a ze starší verze tisku *Tympanum militare* z roku 1600.

⁴⁰ M. SVOBODA, *Redernové v Čechách*, s. 162–164. Ani v českém prostředí však nešlo o ojedinělé vyjádření hrdinského chování. Adolf ze Schwarzenbergu byl zvěčněn jako vítěz u Rábu roku 1598 do pamětní medaile Valentina Malera. K. VOCELKA, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II.*, s. 289 (autor nezmiňuje z obdobného důvodu vytvořenou pamětní medaili pro Melchiora z Redernu).

⁴¹ Dle ústního sdělení dr. Maria Winzlera, ředitele Städtische Museen Zittau, z června 2014, lze za autora považovat žitavského malíře Hanse (Johanna) Sperbera. Tento patrně pražský rodák skonal v Žitavě 12. března 1621 jako sedmdesátiletý. Z díla se dosud dochovala výmalba hlavních varhan v žitavské Johanniskirche (1611), strop tamní radnice (od 1730 přenesen do Jonsdorfu) a empory špitálního kostela v Žitavě (1617?). O Sperberovi *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* 31, Leipzig 1937, s. 361.

Druhou prací je stále fascinující dílo již zmiňovaného vrtislavského Gerharda Hendrickse, autora nizozemského původu. I tomuto monumentu byla již věnována pozornost ze strany české a nově také polské historiografie.⁴² Proto pouze stručně: turecké náměty a protiturecká propaganda redernského mauzolea jsou zcela zjevné především ze sochařského a plastického ztvárnění dvou Turků v mramoru, reliéfu tří uherských bitev na bronzových deskách a s celým tímto děním souvisejících odkazů v postavách starozákonních vládců a proroků — Judy Makabejského, krále Davida, Jozua a Gedeona, tedy spravedlivých mužů jako možného předobrazu Redernova křesťanského působení. Triumfátor (Salvátor) nad ďáblem i smrtí celé dílo korunuje. Pokud bychom provedli komparaci s uherským prostředím, najdeme obsahově a myšlenkově obdobné způsoby posmrtné sebeprezentace v pohřebištích významných urozených osob spjatých s protitureckými boji, zvláště v patnáctileté válce, které vytvářely kontakty i sociální sítě se šlechtou zemí Koruny české. Zatímco v maďarské historiografii byl takový typ výzkumu již proveden, v českých zemích jej prozatím postrádáme.⁴³ Nemuselo se přitom jednat pouze o šlechtu z Uher, jak ukazuje kariéra Eberharda von Overbroeka, původem burgundského šlechtice.⁴⁴ Přestože se některé plánované náhrobky nedočkaly realizace, je třeba brát na ně rovněž zřetel. Tak pro hrdinu od Rábu z roku 1598, Mikuláše Pálffyho († 1600), navrhla augsburská dílna Paula Mayra neuskutečněnou manýristickou posmrtnou reprezentaci ve formě mohutného náhrobku. Dílo mělo stát v sanktuáriu bratislavského dómu, zůstalo však pouze v modelu. Mimochodem právě Pálffyho posmrtně vytvořená socha se měla pro první polovinu 17. století stát vzorem náhrobků uherských aristokratů, například palatina Stefana Illésházyho roku 1609 v Pezinoku, Johanna Draskovicse st. v Bratislavě v roce 1613, Juraje Thurza na Oravě roku 1617 a Tomáše Erdödyho v Záhřebu roku 1624.⁴⁵

Zbývá zmínka poslední, totiž úvaha o cíleném upevňování povědomí nejprve o žijícím, poté již zesnulém křesťanském hrdinovi prostřednictvím založení a opakování oslav tzv. Velkovaradinského svátku vítězství.⁴⁶ Také tato festivita již byla v literatuře popsána, proto se lze omezit pouze na tři superlativy: slavnost, každoročně připomínaná na redernských panstvích v severních Čechách a v jižní Horní Lužici, je z hlediska typologie nejen pro české země nejpodivuhodnější, nejdéle slavená a nejoriginálnější. Její

42 M. SVOBODA, *Redernové v Čechách*, s. 249–267; P. OSZCZANOWSKI, *Pomnik chrześcijańskiego rycerza*, zvláště s. 53–222, s rozličnými digresemi.

43 Géza PÁLFFY — Richard PERGER, *A magyarországi török háborúk részvevőinek síremlékei Bécsben (XVI.–XVII. század)* [Vídeňské náhrobky účastníků tureckých válek v Uhrách — 16.–17. století], in: Fons: Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok [Fons: Pramenné výzkumy a pomocné vědy historické] 5, 1998, Heft 2, s. 207–263. Prostředí slezské, respektive polské šlechty v této studii ponechávám stranou pro další komparativní výzkum.

44 Géza PÁLFFY, *Die adelige Funeralkultur und Typen von Grabdenkmälern im Königreich Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert*, in: M. Hengerer (ed.), *Macht und Memoria*, s. 483–513, zvláště s. 486, 491.

45 *Tamtéž*, s. 506–507. P. OSZCZANOWSKI, *Pomnik chrześcijańskiego rycerza*, s. 189, pozn. 349, upozorňuje na několik náhrobků významných šlechticů z doby protitureckých bojů: Kaspara Illésházyho, Tomáše Erdödyho, Juraje Thurza ad.

46 M. SVOBODA, *Redernové v Čechách*, s. 154–161.

zvukovou kulisu dotvářely vedle panských hudebníků rovněž zvony. Ten, který se dochoval na zámecké věži ve Frýdlantu s letopočtem 1600, dosud připomíná aliančním erbem Redernů a Šliků i německým nápisem tehdy již zesnulého křesťanského bojovníka a ochránce vlasti proti Turkům.⁴⁷ Mohl zmíněný svátek, součást protiturecké propagandy nejen v úzkém pásu severních Čech a blízké Horní Lužice, dosáhnout celozemského věhlasu? Otázkou zůstává, zda si v severočeském regionu, tak vzdáleném od tureckých hranic, někdo ze zdejších obyvatel vůbec dokázal představit život pod tureckou nadvládou a nakolik tedy vnímal Turky jako reálnou hrozbu svého každodenního života.⁴⁸

Duchovní i světská slavnost spolu s texty, obrazy, drobnou plastikou i uměleckou sepulkrální reprezentací křesťanského bojovníka vytváří v českém prostředí přelomu 16. a 17. století jedinečnou a dochovanými prameny z jiných oblastí a pro jiné protiturecké bojovníky ze šlechtických rodin obtížně srovnatelnou materii, která fascinuje různorodostí, mnohostí a promyšlenou koncepcí, za níž stojí ne vždy záměrně humanističtí vzdělanci a duchovní, doboví kronikáři i umělci, ale promyšleně už také manželka i nejbližší příbuzní Melchiora z Redernu, „svobodného pána a rytíře na Frýdlantu, Liberci a Závidově, rady římského císařského majestátu, prezidenta dvorské válečné rady, generála polního maršála v Horních Uhrách a nejvyššího v Rábu, a také rady obou knížecích jasností arcivévodů rakouských Matyáše a Maxmiliána etc.“, jak jeho profesní dráhu zachytil nápis na tabuli rodinného mauzolea ve Frýdlantu. Melchior z Redernu neuplatnil reprezentaci své dvorské funkce prezidenta válečné rady císaře Rudolfa II. v žádné významné památce vzniklé za jeho života. V mauzoleu na kovových deskách s jeho titulaturou postrádáme snahu představit jej jako významného dvořana a blízkého císařova rádce. Zcela tu chybí sebeoslavné líčení společenského statutu aristokrata svázaného s kariérou ve dvorských službách, tj. *cursus honorum*, jak tomu je v případě svobodného pána Georga z Roggendorfu († 1590), jenž je prezentován coby válečný hrdina a státník císařů Maxmiliána II. a Karla V. Obdobně vyznívá společenské angažmá Reiharda Streuna von Schwarzenau († 1600), tajného rady a prezidenta dvorské komory.⁴⁹

Nelze opominout otázku, jak by se utvářel a měnil Redernův „kult“ v následujících protestantských generacích, které však již nepřišly. V některých případech mohl

⁴⁷ Kampanologické památky v regionu komplexně dokumentovali v kvalifikačních pracích Kateřina BENEŠOVÁ, *Zvony na Frýdlantsku do roku 2007*, bakalářská práce, Technická univerzita v Liberci 2009; TÁŽ, *Glockenarchiv Nürnberg. Významný zdroj informací pro českou kampanologii (1941–1945)*, diplomová práce, Technická univerzita v Liberci 2012, a Jaroslav UHLÍŘ, *Zvony na Liberecku do roku 2007*, bakalářská práce, Technická univerzita v Liberci 2010; TÝŽ, *Kampanologické památky libereckého okresu do roku 2013*, diplomová práce, Technická univerzita v Liberci 2013.

⁴⁸ Milan SVOBODA, „Dieß Jhar nahmen die Oberlausitzer wiederumb eine Fahne Knechte..., in Ungarn wieder den Türcken zu schicken“. Protiturecká propaganda v rané novověkých kronikách ze Žitavy, *Historie — Otázky — Problémy* 3, 2011, č. 1, s. 137–148.

⁴⁹ Andreas ZAJIC, *Zwischen Zentrum und Peripherie. Memoria und politische Integration des niederösterreichischen Adels in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, in: M. Hengerer (ed.), *Macht und Memoria*, s. 319–346, zde s. 338–341. Zde příklady dalších kariér, jež se promítly do šlechtických náhrobních nápisů a epitafů v Rakousku.

symbol zastupující určitou osobu a její příkladné chování přetrvat staletí a stát se významným prvkem sebeuvědomování dospívajících šlechticů při formování povědomí o minulosti vlastního rodu. Za specifický projev trvalého zakotvení vzpomínky na křesťanský úspěch v protiosmanských bojích lze považovat erbovní znamení Schwarzenbergů. Již zmiňovaný předek hlubocké a orlické linie tohoto rodu, Adolf ze Schwarzenbergu (1551–1600), se roku 1598 stal hrdinou při dobývání Rábu. Kromě povýšení do hraběcího stavu obdržel polepšený erb, do nějž bylo přidáno pole s krkavcem klovajícím do hlavy poraženého Turka.⁵⁰ V českém heraldickém světě jde spíše o kuriozitu, byť svou specifičností přispívá ke stálému upamatování důvodů, jež vedly právě k takovému polepšení rodového znaku.

Zbrojnice, kterou zřídil Melchior z Redernu na hradě Frýdlant a která mohla tvořit další z cílených prvků zůstavení vlastní památky pro potomky, se v původní podobě nedochovala. Není známo, zda byla tak dobře vybavena jako „rystkomory“ pernštejského pardubického zámku či českokrumlovského a později třeboňského sídla Petra Voka z Rožmberka.⁵¹ Nevíme ani, zda si soukromou zbrojnicí Redern nevytvářel spíše soukromý soubor vzpomínek na svou válečnickou kariéru. Nebudoval díky shromažďované turecké kořisti cílený vlastní odkaz mužským rodinným příslušníkům, kteří jej mohli napodobit, rozmnožit vojevůdcovu čest a tím ocenit vojenské schopnosti svého předka.⁵²

V zámecké přístavbě hradu Frýdlant se sice dochovala hodovní síň s erbovním vývodem Melchiora z Redernu, schází však „sál předků“ v tak monumentální podobě, jakou známe například z althannovského Vranova nad Dyjí, kde je až desetiletí po svém skonu ideálně ztělesněn Michael Adolf I. z Althannu, který se roku 1594 vyznamenal v bitvě u Rábu a 1601 u Stoličného Bělehradu.⁵³ Jeho sochu, znázorňující mimo jiné předka rodu obdařeného ctnostmi, postavili potomci k věčné památce mezi další do Sálu předků na konci 17. století. V případě Redernů jsme ochuzeni i o pouhé fresky a sgrafita na jejich zámcích jako další možný výtvarný prostředek zachycení vzpomínky na protitureckého válečníka.⁵⁴

50 Zdeněk BEZECNÝ, *Dědicové ve století zakladatelů. Utváření rodové paměti Schwarzenbergů v období historismu*, in: Václav Bůžek — Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 209–218, zde s. 210.

51 Vítězslav PRCHAL, *Podřimující Goliáš. Pernštejská zbrojnice na pardubickém zámku v 16. století*, *Dějiny a současnost* 34, 2012, č. 8, s. 39–41; TÝŽ, *Obraz křesťanského rytíře? Turcika ve šlechtických zbrojnicích raného novověku*, *Theatrum historiae* 2, 2007, s. 123–136; TÝŽ, *Rüstkammer in Residenzen. Die Repräsentation der Aristokratie aus den böhmischen Ländern und Wandlungen der adeligen Militärtätigkeit im 16. und am Anfang des 17. Jahrhunderts*, in: David Schriffl — Niklas Perzi (edd.), *Schlaglichter auf die Geschichte der böhmischen Länder vom 16. bis 20. Jahrhundert. Ausgewählte Ergebnisse zu den österreichisch-tschechischen Historikertagen 2006 und 2008*, Wien — Berlin — Münster 2011, s. 53–61.

52 V. BŮŽEK a kol., *Světý poslední Rožmberků*, s. 122–123.

53 M. SVOBODA, *Redernové v Čechách*, s. 91–92; Tomáš KNOZ, *Althannové v sále předků — mezi legendou a skutečností*, in: Bohumil Samek (ed.), *Sál předků na zámku ve Vranově nad Dyjí*, Brno 2003, s. 7–24, zde s. 17–18 a 23. K této prostoře a jejímu významu také Petr FIDLER, *Pomník, památník, památka*, in: V. Bůžek — P. Král (edd.), *Paměť urozenosti*, s. 15–22, zde s. 16–17.

54 Milan SVOBODA, *Sgrafita na hradě a zámku Frýdlant. Několik poznámek k jejich interpretaci*, *Fontes Nissae* 14, 2013, č. 1, s. 3–19. Věnceslava ORLINSKI-RAIDL, *K ikonografii Sálu před-*

Funguje-li lidská paměť jako totální sociální fenomén, zprostředkující jak kulturu individuality, tak soudržnost, nepřetržitost a tradice rodu a rodiny, památku konstruovanou záměrně, zachovanou však i nahodile po desetiletí a staletí různými prostředky, můžeme ji zčásti pozorovat a zkoumat také na představené osobnosti svobodného pána Melchiora z Redernu.⁵⁵

PŘÍLOHA:

Kryštof Demuth (Christophorus Demantius) vysvětluje v předmluvě své první verze díla *Tympanum militare* důvody, které jej vedly ke komponování skladby.

TYMPANVM MILITARE, | Ungerische Heerdrummel und Feld= | geschrey / neben andern auch Ungerischen Schlachten | und Victorien Liedern / | An alle Ritterliche

ků rodiny Althannů ve Vranově nad Dyjí, in: B. Samek (ed.), Sál předků na zámku ve Vranově nad Dyjí, s. 91–111, pojednává o freskách Johanna Michaela Rotmayra, který svým alegorickým dílem vystihl v obrazech ctnosti jednotlivých Althannů včetně Michaela Adolfa I. Tak se stal několik desetiletí po své smrti osobností rodu hodnou následování ve statečnosti, cti atp.

- ⁵⁵ Předložený text se snaží komplexně zpracovat památku jednoho křesťanského rytíře. Autor netvrdí, že by dosavadní české bádání o raném novověku uvedené téma dosud zcela opomíjelo či zanedbávalo, neboť již publikované studie a části monografií umožňují parciální komparaci. Výběrově alespoň Zdeněk VYBÍRAL, *Die frühneuzeitliche Aristokratie als strukturelles Modell für die Erforschung der Geschichte der Macht in Mitteleuropa. Zu der anthropologisch-soziologischen Auffassung der Geschichte der Macht*, in: Menschen — Handlungen — Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften, České Budějovice 2001, s. 239–253. Pro nižší šlechtu poslouží studie Miroslav ŽITNÝ, *Ideál křesťanského rytířství v paměti rytířského rodu Pětipeských z Chýš a Egrberku*, in: Václav Bůžek — Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti*, České Budějovice 2011, s. 183–217; TÝŽ, „Dobrý krýksman“ — *diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století*, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, č. 89–90, s. 224–248; TÝŽ, *Deník Šťastného Václava Pětipeského z Chýš z roku 1605*, in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků* (Opera historica 13), České Budějovice 2009, s. 187–262; TÝŽ, *Křesťanský rytíř Šťastný Václav Pětipeský z Chýš na sklonku předbělohorské doby*, *Zpravodaj Historického klubu* 21, 2010, č. 1–2, s. 37–57; Václav BŮŽEK, *Sebeprezentace křesťanského rytíře ve výzdobě císařského sálu v Bučovicích*, in: Hana Ambrožová — Tomáš Dvořák — Bronislav Chocholáč — Libor Jan — Pavel Pumpr (edd.), *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 311–322. Zčásti lze využít monografie Václav BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995; TÝŽ, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996; Václav BŮŽEK — Josef HRDLIČKA — Pavel KRÁL — Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002; Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

Helden / und Kriegsleute / der gantzen Deut= | schen Nation / auch anderer Voelcker / wider den Erbfeind unsers Christlichen Namens | den Tuercken / wie solche mit Menschlicher stimme / neben allerhand Instrumenten / und Settenspie= | len koennen Musiciret und gesungen werden / mit besonderm fleiß in sechs | Stimmen / artlich gesetzt und Componiret, | Durch | Christophorum Demantium Musicum. | BASIS. | Gedruckt zu Nuermberg / durch Katharina | Dieterichin / Im Jar Christi. | CI) I) C.

Uložení: Sächsische Landesbibliothek — Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, Abteilung Sonderdrucke, Handschrift Nr. Mus[ica] Löb[au] 15,3 (Bassus)

Nově vázaný soubor textů s notacemi, 19,5 x 15 cm (délka x výška). Jako třetí tisk o třiceti stranách (15 listů) s novodobou foliací (fol. 53a–67b) je vložena skladba Kryštofa Demantia *Tympanum militare* datovaná rokem 1605. Zkratky pro etc. (&) rozepisují, podobně jako zkrácené koncové tvary slov, do hranatých závorek, je-li původně zdvojená souhláska naznačena nad literou břevnem. Rovněž přehlásky rozepisují dle originálu. Text transliteruji dle originálu včetně šikmic / a dále tak, že další řádka je značena svislicí |.

[fol. 2a:]

Dem Wolgebornen Herren / Her= | ren Abraham Burggrafen zu Dohna⁵⁶ / Freyherrn auf Warten= | berg und Brellin / Roem: Kay: May: etc. Rath / des Marggrafthums Oberlaußnitz / | Landvogt / etc. So wol dem Edlen Gestrengen Herren Casparn von Metzraden auff Doberzitz:⁵⁷ Auch | Ihrer May: Rath und Landes Hauptman / Ingleichen denen Wolgebornen / Edlen Gestrengen / Ehrnvesten / Acht= | barn / Erbarn / Wolweisen Herrn / Herrn Prelaten / denen von der Ritter: und Landschafft / Und besonders den sechs Staedten | daselbsten / Als Budissin / Goerlitz / Zittaw / Lauben / Camentz und Loebaw etc. Meinen Gnedigen / | Großguenstigen Herrn und mechtigen Foerderern etc.

Wolgeborner Burggraff / Gnediger und Mechtiger |

Herr Landvogt / auch Gestrenger Herr Landeshauptman / Wolgeborne / Ehrwürdige / | Edle / Strenge / Ehrnveste / Achtbare / Erbare / Wolweise / Gnedige / Großguenstige ge= | bietende liebe Herren und mechtige Foerderer etc. Es haben die streitbaren Helden | im alten Testament zu sonderlicher dancksagung des Obersten Kriegsfuersten / deme | alleine der außgang des Streits wissend / zur verachtung der ueberwundenen Feind / | herrliche / troestliche / Steglieder gesungen / die Uberwinder damit wacke-

56 Abraham purkrabí z Donína (zemřel 1. května 1613 ve Wroclawi/Breslau), pocházel ze slezské linie rodu. Zastával funkci zemského fojta v Horní Lužici od roku 1596. Viz Walther von BOETTICHER, *Geschichte des Oberlausitzischen Adels und seiner Güter 1635–1815*, I, Görlitz 1912, s. 311.

57 Kašpar von Metzrad (19. září 1555 — 15. června 1618 v Budyšině/Bautzen), pocházel z rozvětveného rodu, konkrétně z linie Kleinbautzen. Od roku 1595 zemský hejtman, zastupoval často nepřítomného zemského fojta Abrahama purkrabího z Donína. Viz *tamtéž*, II, Görlitz 1913, s. 167. Viz také M. DOBOŠOVÁ, *Tympanum*.

rer zum streitt zu reitzen / und daß | die friedlebenden / welche grosse Kosten oder Contributiones zum Kriegen legeten / desto williger zu tra= | gen verursacht wuerden / Benebenst disem hat man in Zuegen und angrieffen der Feinde / die Trom[m]eten zu | blasen angeordnet / alles zu dem ende / das dadurch unter den Feinden kunth wuerde / daß der allwissende | Kriegsfuerst / fuer seinem Volck im Streitt fuerzoege / und die Kriegsleute tappfer / und unverzagt dem Fein= | de begegneten. |

Wann dann unser Christliches Kriegsvolck / mit den Erbfeinden den Tuercken / nun etliche Jar hero | im Felde gelegen / und nach / die zeit ueber auch zu mehrmalen (Gott sey lob und danck) gluecklichen gesie= | get / auch den Feinden durch einnehmung ansehlicher Vestung / ein mechtigen abbruch gethan / darauff man |

[fol. 2b:]

dann Sieglieder und Te Deum laudamus gesungen / und mit freudengeschoß die luft ekracht / hiedurch | die Kriegshelden / in werenden Streitt zur tappfer und standhaftigkeit / den Feinden in die augen zusehen | ermahnet. Auff daß aber nun die / so allhier in guten frieden sitzen / und beneben jrem andechtigen Gebete | beschwerliche Contributiones zu solchen Kriegen erlegen muessen: Von denselben / so stettigs gegen den | Feinden im Felde liegen / nicht angesehen wuerden / als hett man jre Mannhafte thaten / oder glueckliche | Victorien auß den augen gesetzt. Als habe ich auff fuernehmer guthertiger und der Music nicht unversten= | diger Leute anhalten / und gutduencken / durch die Musas, auch ein froelich Feldgeschrey oder Tympanum | Militare zurichten woellen / die Maennliche thaten / so das Christliche Kriegsvolck wider die Erbfeinde / biß | anher in Ungern sieghafft erhalten / zu preisen. In erwegung / daß ich sonst kein kraut noch lott / dann die | Diapasonische Voces, hiermit zu solchen Hungerrischen Kriegswesen zu Contribuiren weiß / Sondern | nachfolgende / einfeltige / jedoch trew wolmeinende Victorien Lieder in offenen druck zuverfertigen. |

Habe derohalben solches Tympanum Militare unter E. G. Gestreng: Achtbar: Weißheiten und | Gunsten patrocínio außgehen lassen / mit untertheniger / demuetiger / gehorsamer bitt / solches Pfundt / das | mir Gott der HErr zu verwahrung / und zugebrauchen uebergeben / mehr dardurch zu erlangen fuer die | Calumniatores Musices wol zu beschuetzen / und diese geringschaetzige Arbeit in allen Gnaden und gun= | sten / im besten zuvermercken / auff und anzunemen / Meine Gnedige Großgünstige Herren / geneigte Foer= | derer zu jederzeit zusein und zu bleiben (wie mir dann nicht zweiffelt / wol geschehen werde) Hierunter mich | und dieses opusculum inn derselben Gnaden / gunsten / schutz unnd schirm unterdienstlich empfelend. | Datum Zittaw am Neuen Jarstag / CI) I) C. | Euer Gnaden Gestrengkeiten | Achtbarweiß: und gunsten. | Untertheniger dienstgehor= | samer und treuwilliger. | Christophorus Demantius | an jetzo Cantor der Koeniglichen | Statt Zittaw etc. in Ober= | laußnitz.

RÉSUMÉ:

Turkish expansion into Western Europe in the 16th century and the associated Fifteen Years' War provided a self-realization opportunity for nobles whose participation in it enabled them not only to defend the faith and the potentially threatened Czech and Hungarian lands, i.e. their homeland, but also to represent themselves and to raise the prestige of their dynasties. This is borne out by

surviving works of an artistic and literary nature: residential decorations, sepulchralia and other literary or musical works. The wartime career of Melchior von Redern (1555–1600), established in the north of the Kingdom of Bohemia, can be used to demonstrate both the fulfilment of the ideal Christian knight, so desirable at that time, and his intentional and unintentional, private and public (self-)representation. The generally well-known poetry and prose output at the time, whether secular (e.g. celebratory and congratulatory poems, chronicles and news pamphlets) or ecclesiastical (funeral sermons), artistic, sculptural and painting work with explicit or implicit anti-Turkish or anti-Ottoman subject matter (gravestones and epitaphs, portraits and allegorical depictions), as well as musical output (battaglia) and specific early modern anti-Turkish festivities in the Czech lands have previously tended to be examined as individual items. The focus has rarely been synoptically on a single individual. The present study offers not only a comprehensive view of the surviving external and internal representation of the Christian knight, but also some comparative material. The author raises questions for subsequent research into noblemen from the Bohemian, Moravian and Hungarian lands who were involved over both the short and the long term in the Fifteen Years' War between 1593 and 1606.

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D., působí na katedře historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci. Zabývá se dějinami šlechtických rodů (Redernové, Biberštejnové, Gallasové, Clam-Gallasové), raně novověkou knižní kulturou a regionálními dějinami Frýdlantska, Liberecka, Žitavska a Horní Lužice (milan.svoboda@tul.cz).